

УДК 37.018.43

П.І. КЕНДЗЬОР

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕРКУЛЬТУРНОГО ВИМІРУ В ПОЗАКЛАСНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У сучасних соціокультурних умовах реалізація інтеркультурного виміру в позакласній виховній роботі передбачає орієнтацію особистості на засвоєння цінностей і досягнень багатокультурної спадщини України та світу, позитивне сприйняття та відтворення загальноприйнятих соціокультурних норм, формування на цій основі здатності до конструктивної взаємодії.

Ключові слова: учні, виховання, інтеркультурний вимір, позакласна робота.

Навчитися жити спільно, зважати на національно-культурні, релігійні особливості представників різних етноконфесійних спільнот – ці завдання є актуальними для всіх громадян нашої країни. Водночас, важливою проблемою сучасної суспільно-політичної ситуації є зростання нетерпимості та випадків прояву насильства, зокрема в молодіжному середовищі.

В умовах полікультурності українського суспільства важливого значення набуває якісне формування громадянської ідентичності, здатності й готовності молодої людини до усвідомленого вибору, активної участі в суспільних процесах, установах конструктивних відносин на засадах соціального партнерства. Реалізація інтеркультурного виміру в позакласній виховній роботі загальноосвітнього навчального закладу сприяє розвитку гуманних та толерантних людських відносин, прагнучи навчити особистість пізнавати різні культури, позитивно й толерантно сприймати відмінності інших, зберігаючи при цьому власну ідентичність.

Низка сучасних наукових досліджень присвячена висвітленню окремих положень полікультурної освіти та виховання молодого покоління. Це, насамперед, праці Н. Лавриченко, Л. Редькіна, Н. Ришак, Л. Костикової, А. Гулідова, І. Ісаєва, Г. Марченко, С. Терно, Л. Чумак, Ю. Безух, Я. Гулецької, Т. Лесіної, Г. Марченко, О. Мілютіної, Ю. Тищенко, О. Ковальчук. Проте питання реалізації інтеркультурного підходу в позакласній виховній роботі загальноосвітнього закладу є новим напрямом наукового пошуку.

Актуальність дослідження проблеми реалізації інтеркультурного виміру засобами позакласної роботи школи зумовлена суперечністю між суспільними запитами щодо підготовки громадян до життя в багатокультурному суспільстві та недостатнім науково-методичним опрацюванням цієї проблематики й впровадженням у практику.

Метою статті є з'ясування ефективних методичних підходів до реалізації інтеркультурного підходу в позакласній виховній роботі навчального закладу.

У сучасних соціокультурних умовах важливим є застосування у виховному процесі інтеркультурного виміру, що передбачає орієнтацію особистості на засвоєння цінностей і досягнень багатокультурної спадщини України та світу, позитивне сприйняття та відтворення загальноприйнятих соціокультурних норм, формування на цій основі здатності конструктивного розв'язання конфліктів, відтворення на практиці ненасильницьких моделей поведінки.

Європейський досвід свідчить, що інтеркультурність є основоположним принципом, який покладено в основу навчально-виховної діяльності, навчаючи особистість сприймати відмінності та поважати інші культури, цінності, готуючи до конструктивної взаємодії в соціумі. На думку М. Рей, термін “інтеркультурний” наголошує, які в соціальній багатоманітності культурні особливості, що є важливими аспектами ідентичності різних індивідуумів і спільнот, не є статичними, а багатограними і мінливими, що взаємодіють у суспільному житті [6, с. 11].

Завданням інтеркультурного виміру позакласної виховної роботи є виховання особистості, здатної мислити в контексті національної та світової культури, приймаючи загальнолюдські цінності культури й гармонійно їх поєднуючи у своєму житті з національними. У цьому контексті Є. Більченко, розглядаючи інформаційне суспільство, наголошує на актуальності культурного діалогу, виховання “людини культури” як активного суб'єкта діяльності та спілкування, здатного до виявлення та розвитку своїх творчих і пізнавальних можливостей [1, с. 9].

Висока емоційна культура і позитивна мотивація у виховній діяльності, що базується на інтеркультурному підході, дає змогу сформуванню ціннісного ставлення до культури і традицій інших етноконфесійних спільнот, готовність до трансляції полікультурних цінностей іншим членам суспільства, подолання можливих негативних наслідків суспільної взаємодії. Відповідно, учні мають не лише отримувати знання про інші культури, а й бути готовими до конструктивного діалогу з представниками цих культур, виробити толерантне ставлення до них, повагу до їх традицій та звичаїв. Розвиток толерантності, навичок міжкультурного діалогу має бути об'єктом виховання молодого покоління в умовах сучасного багатокультурного суспільства.

Культурна багатоманітність суспільства, з одного боку, передбачає позитивне сприйняття самобутності культур, національно-культурних відмінностей, а з іншого – пошук спільних ціннісних координат, які стимулюють конструктивний суспільний діалог, співпрацю представників різних етноконфесійних спільнот у багатокультурному середовищі. Важливим у контексті міжкультурного діалогу у виховному процесі є пошук спільного, що об'єднує учнів, незалежно від етнічної чи релігійної належності.

Організація позакласної виховної роботи учнів у контексті інтеркультурного виміру має на меті допомогти їм зрозуміти сутність етнічної та культурної різноманітності, формувати ціннісні орієнтації на основі особистісного осмислення соціального, духовного, морального досвіду минуло-

го й сучасного, сприяти свободі вибору й аналізу ситуації на основі загальнолюдських цінностей, формуванню особистої ідентичності завдяки розумінню і сприйняттю ідентичності іншої людини.

Невід'ємною умовою ефективної реалізації інтеркультурного підходу засобами позакласної роботи учнів є створення та запровадження у практику загальноосвітніх навчальних закладів ефективних методичних підходів, педагогічних форм та методів, спрямованих на формування соціокультурних здатностей учнів. Відбір учителями методів і форм навчально-виховної діяльності здійснюється з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей учнів, особливостей розвитку й саморозвитку особистості.

Як свідчить педагогічна практика, ефективними у справі полікультурного виховання особистості є саме інтерактивні методи, що передбачають взаємодію і співпрацю усіх учасників освітнього процесу для вирішення навчальних і практичних завдань. Зокрема, рольові та ділові ігри (моделювання відносин, вивчення ситуацій, які дають змогу обговорювати соціокультурні проблеми і спільно працювати над способами їх вирішення); аналіз історико-культурних джерел; проектування – розробка та реалізація учнівськими командами соціальних проектів; дискусії з актуальних соціальних проблем; спілкування засобами Інтернету тощо. Цей методичний інструментарій дає змогу організувати навчальну соціальну взаємодію учнів, у процесі якої в її учасників виникають нові знання та досвід. Отже, під поняттям “інтерактивність” у полікультурному вихованні ми розуміємо спеціально організовану пізнавальну дослідницьку діяльність, яка має сприяти розвитку міжкультурного діалогу та взаємодії. Умовами інтерактивності є наявність проблеми, її обговорення і співпраця групи над її вирішенням, прийняття узгодженого рішення, аналіз, рефлексія її результатів членами групи.

У сучасних педагогічних дослідженнях розкривається важливість розвитку виховного та педагогічного потенціалу діалогової взаємодії суб'єктів виховання, її активний вплив на розвиток психічних функцій особистості, мислення, соціально важливих якостей учнів, здатностей до глибокого розуміння різних культур [5].

Предметом обговорення мають бути актуальні й цікаві для учнівської молоді проблеми, зокрема: “Міграція і збереження ідентичності”, “Виклики полікультурного суспільства”, “Свої і чужі в рідному домі” тощо. Наприклад, дискусія на тему мігрантів у населеному пункті, регіоні, країні має на меті формування в учнів розуміння культурної багатоманітності, дослідження причин міграцій людей в Україні в минулому, аналіз їх досвіду, отриманого в результаті міграцій.

Методика розв'язання конфліктів сприяє розвитку навичок участі, що є найважливішими для формування соціокультурної компетентності. Цей підхід дуже поширений у європейських школах. Його метою є навчання учнів ефективної та ненасильницької поведінки у громадянському суспільстві, що досягається передусім створенням сприятливого клімату в навчальному закладі. Завдання, що вирішуються засобами цього підходу:

навчити розуміння природи конфлікту; навчити технологій та вмінь розв'язання конфліктів; допомогти усвідомити необхідність поваги індивідуальних відмінностей людей.

У контексті використання ефективних методик полікультурного виховання учнів важливе місце посідають інформаційні технології, які дають змогу налагодити спілкування, зближення молоді, що базується на вільному обміні думками, ідеями, інформацією між учасниками спільного проекту. Інформаційні методичні ресурси забезпечують надання можливості прямого доступу до участі в дискусіях з актуальних соціальних проблем і відкритого висловлювання думок, участі в дистанційному інтерактивному діалозі.

Як свідчить наш досвід, ефективним способом досягнення результативності у справі формування соціокультурної компетентності засобами позакласної діяльності є застосування методики соціального проектування. Метод проектів визначається у вітчизняній педагогічній науці як організація навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й використання практичних завдань – проектів [2, с. 205].

В основу методики соціального проектування покладено особистісно-діяльнісний та компетентнісний підходи, спрямовані на формування в учнів інтелектуальних і соціокультурних умінь, необхідних для міжкультурної комунікації і взаємодії. У цьому контексті дослідники В. Блінов та І. Сергеев наголошують, що під час використання проектної методики вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних і виховних завдань: розвиваються пізнавальні навички учнів, формуються вміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі; активно розвивається критичне мислення [3, с. 31].

Багаторічний практичний досвід організації проектної діяльності з учнівською молоддю на основі методики соціального проектування дає нам змогу виділити такі її основні етапи: підготовчий (змістовий та технологічний аспект), планування проектної діяльності (постановка проблеми, розробка та планування певної дії), дослідження проблеми та вибору шляху її розв'язання; діяльнісний (розв'язання проблеми, реалізація дії); презентація результатів; рефлексійний (оцінювання та аналіз отриманих результатів).

Можемо стверджувати, що методика соціального проектування сприяє формуванню зв'язку між загальноосвітньою школою та суспільною практикою, розвитку мотивації учнівської молоді до навчальної та дослідницької діяльності, активізує її громадянську участь. Водночас, наш досвід свідчить, що проектний метод має й певні недоліки, які необхідно враховувати у виховній практиці: реалізація соціальних проектів потребує великої кількості часу; кінцевий успіх проекту неможливо спланувати; не всі учасники проекту мотивовані до активної участі; у процесі реалізації завдань можуть виникнути перешкоди, які не під силу самостійно вирішити.

Широкі можливості педагогічного виховного впливу на формування соціокультурної компетентності учнів має реалізація учнями соціальних проектів у багатокультурному середовищі рідного села чи міста. За таких

умов полікультурне виховання відбувається не лише в ході навчального процесу, а й на практиці, шляхом залучення учнів до активної суспільної взаємодії та діалогу в процесі вирішення актуальних соціальних проблем. За умов залучення до суспільно корисної діяльності учні мають змогу здобути перший важливий досвід соціальної комунікації представників різних етноконфесійних спільнот, віку, походження, належності, а також соціальної інтеграції у процесі прийняття відповідальних рішень щодо важливих питань місцевої громади. Проектна діяльність учнів допомагає краще пізнати інші культури, ознайомитися з життям національних спільнот, їхньою історією, традиціями, проблемами.

Одним із пріоритетних видів матеріалу, який визначає ефективність полікультурного виховання, є краєзнавчий матеріал з історії та культури місцевого соціокультурного середовища. Культура багатонаціональної України є відображенням цілісності полікультурного простору і підтверджує взаємозв'язок вітчизняної культури й культури народів світу. Наявність у школі історичного, краєзнавчого музею, спільні програми з місцевими музеями дають учням змогу усвідомити та зрозуміти зв'язок часів, поколінь, що сприяє розвитку толерантної особистості, яка поважає культурні цінності і традиції представників різних етнічних спільнот, що проживають у рідному селі чи місті, регіоні, країні. Вивчення багатокультурної спадщини краю засобами музею приводить до розуміння, що різні форми культурної діяльності людини не розвиваються відокремлено, а є частиною світової культурної спадщини.

У межах організації проектної діяльності учні можуть досліджувати й обговорювати проблеми, пов'язані із збереженням історико-культурних пам'яток різних етнічних спільнот. Дослідження історії пам'ятки, усвідомлення необхідності її охорони та збереження сприяє формуванню громадянської позиції особистості. Розгляд питань збереження та захисту багатокультурної спадщини надає учням можливість ознайомлюватися з демократичними процесами та процедурами прийняття рішення, що дає їм змогу впливати на позитивні зміни в місцевому середовищі.

Процес реконструкції (сплановану й узгоджену роботу на певній території для покращення її стану) історичних пам'яток різних етнічних спільнот у населеному пункті може бути також ініційований молоддю. У процесі дослідження можливостей її збереження учні не лише досліджують її історичну цінність для місцевої громади, а й ознайомлюються з роботою та функціями органів місцевої влади та самоврядування, офіційними документами на національному та міжнародному рівні, наявною практикою, а також із механізмами впливу громадян на прийняття рішень щодо долі таких будівель. Проекти з реконструкції також можуть залучати волонтерів з числа молоді, та інших представників місцевої громади. Такі проекти дають учням можливість брати участь в обговоренні важливих питань збереження національної спадщини й розвитку її в майбутньому.

Вагомою складовою полікультурного виховання засобами позакласної роботи нами визначено інтеграцію українського суспільства в

європейський економічний, політичний, культурно-освітній простір, виховання молодого покоління, яке керується демократичними принципами та цінностями, утверджуватиме їх і примножуватиме у повсякденній практиці. Цей напрям ефективно реалізується у шкільному євроклубі. Євроклуб розглядається нами як добровільне об'єднання учнівської молоді, яка не лише зацікавлена європейською тематикою, поглибленням знань про європейські країни та європейську інтеграцію, а відчуває потребу й готовність здійснювати суспільно корисну діяльність у місцевій громаді, спрямовану на утвердження у ній європейських цінностей і стандартів. Особлива увага в соціальній діяльності учнів за цим напрямом акцентується на формування загальнодемократичних цінностей на основі ознайомлення з європейським досвідом соціальної взаємодії та інтеграції. Відповідно, робота євроклубів може охоплювати різноманітні сфери суспільної діяльності і спрямовуватися на набуття учнівською молоддю гуманістичних цінностей і формування почуття належності до європейської спільноти.

Охарактеризовані методичні підходи до формування соціокультурних здатностей учнівської молоді базуються на індивідуальній та груповій ініціативі, соціокультурній практиці, соціальній інтеграції та взаємодії, партнерській співпраці з місцевою спільнотою, засобами масової інформації. За таких умов позакласна діяльність сприяє вибору особистістю індивідуальної траєкторії розвитку, її повноцінному становленню і розкриттю потенційних можливостей відповідно до здібностей і потреб.

Інтеграція культурної різноманітності у виховній діяльності загальноосвітнього навчального закладу передбачає залучення до навчально-виховного процесу матеріалів, що втілюють культурну багатоманітність суспільства; ознайомлення з історією, культурою та національними традиціями різних спільнот; використання історико-культурних джерел у процесі дослідження культурної багатоманітності громади; активне залучення до виховного процесу ресурсів музеїв, національних товариств, пам'яткоохоронних організацій; удосконалення методів та форм виховання й міжкультурної взаємодії в навчальному закладі, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що ефективна реалізація інтеркультурного виміру полікультурного виховання в позакласній виховній роботі загальноосвітнього навчального закладу забезпечується такими умовами: визначення змісту, форм і методів відповідно до вікових особливостей, інтересів і потреб учнів, урахування специфіки соціокультурних умов місцевої громади; сприяння засвоєнню ними досвіду соціальної взаємодії в полікультурному середовищі. Відповідно до цього результатом ефективної реалізації інтеркультурного виміру в позакласній виховній роботі нами визначено формування в учнівської молоді стійкої мотивації до позитивного сприйняття відмінностей, конструктивної соціальної взаємодії на базі стійких ціннісних орієнтацій.

Список використаної літератури

1. Більченко Є. Проблема тексту культури в змісті освіти / Є. Більченко // Шлях освіти. – 2007. – № 3. – С. 9–11.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Блинов В.И. Четыре года открытий: проектная неделя глазами практика / В.И. Блинов, И.С. Сергеев // Лицейское и гимназическое образование. – 2002. – № 9. – С. 29–35.
4. Клименко А.В. Проектная деятельность учащихся / А.В. Клименко, О.А. Подколзина // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2002. – № 9. – С. 69–75.
5. Морозова М. Диалоговые технологии в воспитательном процессе / М. Морозова // Воспитание школьников. – 2006. – № 7. – С. 5–11.
6. Мішлін Р. Дискусійні питання політики полікультурної освіти, тренування і навчання / Р. Мішлін : пер. з англ. – Л. : ЗУКЦ, 2008. – 24 с.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2014.

Кендз'ор П.И. Реализация интеркультурного измерения во внеклассной работе общеобразовательного учебного заведения

В современных социокультурных условиях реализация интеркультурного измерения во внеклассной воспитательной деятельности предусматривает ориентацию личности на усвоение ценностей и достижений многокультурного наследия Украины и мира, позитивное восприятие и воспроизведение общепринятых культурных норм, формирование на этой основе способности к конструктивному взаимодействию.

Ключевые слова: ученики, воспитание, интеркультурное измерение, внеклассная работа

Kenz'or P. Realisation of intercultural dimension in the out-of-school activities of school

In modern sociocultural conditions realization of intercultural dimension in extra-curricular activities foresees individual's orientation at familiarization of multicultural heritage values and achievements of Ukraine and the world, positive perception and realization sociocultural norms and forming on this basis socio-cultural ability to constructive social interaction. Organization of the out-of-class activities of students in the context of intercultural dimension aimed at helping them to understand the essence of ethnic and cultural diversity, to form the values on the base of personal perception of social, moral, spiritual experience of the past and present; to promote freedom of choice and analysis of the situation, to contribute to forming of personal identity through the understanding and perception of the identity of other individual.

An essential condition for the effective implementation of intercultural approach by means of extra-curricular activities of secondary school is the creation and implementation in practice pedagogical approaches, forms and methods aimed at shaping of cultural abilities of pupils. In multicultural education interactive methods, that require cooperation and collaboration of all participants in the educational process to address the educational and practical problems are effective. In this article methodological approaches to the formation of social and cultural abilities of youth are characterized. They are based on individual and group initiative, socio-cultural practice, social integration and interaction, partnership cooperation with the local community and media. Under these conditions, extra-curricular activities promote to choice individual way of development, its proper up-bringing according to skills and needs. The development of tolerance, ability to intercultural dialogue is a process and the result of education of the young generation in the conditions of multicultural society nowadays.

Key words: students, up-bringing, intercultural dimension, extra-curricular activities.